

ÉRTEKEZÉSEK

A TÖRTÉNETI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

Első kötet. (1867—1870.) I—XII. 6 kor. 40 fill. — **Második kötet.** (1871—1872.) I—X. 3 kor. 60 fill. — **Harmadik kötet.** (1873—1874.) I—X. 4 kor. — **Negyedik kötet.** (1874—1875.) I—VI. 6 kor. 40 fill. — **Ötödik kötet.** (1875—1876.) I—V. 7 kor. 10 fill. — **Hatodik kötet.** (1876—1877.) I—X. 6 kor. 10 fill. — **Hetedik kötet.** (1877—1878.) I—X. 6 kor. — **Nyolczadik kötet.** (1878—1880.) I—X. 6 kor.

Kilenczedik kötet. I. A tervezett négyes szövetség Ausztria-, Orosz-, Francia- s Spanyolország közt. 1787—1790. *Wertheimer Edétől.* 1 kor. — II. A Limes Daciens első része. *Torma Károlytól.* 1 kor. 80 fill. — III. Jelentés a gyulafehérvári káptalan levéltárában tett kutatásokról. *Szilágyi Sándortól.* 20 fill. — IV. A kalendáriumokról. *Jakab Elektől.* 80 fill. — V. Az aquincumi amphitheatrum északi fele. *Torma Károlytól.* 2 kor. — VI. A zámí és ohati apátságok. *Balássy Ferencztől.* 60 fill. — VII. Nápolyi Péter. Egy diplomata a XVII. század elejéről. *Szilágyi Sándortól.* 20 fill. — VIII. A Renaissance kezdete és fejlődése, különös tekintettel hazánk műépítészeti emlékeire. *Myskocszky Victortól.* 80 fill. — IX. Marsigli élete és munkái. *Béliczay Jónástól.* 1 kor. 20 fill. — X. Az európai vasuti ügy fejlődéséről és eredményeiről a magyar magánjog szempontjából. *Wenzel Gusztávtól.* 1 kor. — XI. A paraszt vármegye. *Gyárfás Istvántól.* 60 fill. — XII. Adatok a helynevek történetéhez. *Majláth Bélától.* 40 fill.

Tizedik kötet. I. Bethlen Gábor és a svéd diplomácia. *Szilágyi Sándortól.* 40 fill. — II. Az 1609-ki pozsonyi országgyűlés történetéhez. *Zsilinszky Mihálytól.* 60 fill. — III. Forgách Ádám és Báthory Söfia ékszerének történetéből. *Majláth Bélától.* 40 fill. — IV. A Fuggerek jelentősége Magyarországon történetében. *Wenzel Gusztávtól.* 80 fill. — V. A jászok nyelve és nemzetisége. *Gyárfás Istvántól.* 1 kor. — VI. Mythologiai elemek a székely népköltészet és népdalokban. *Kozma Ferencztől.* 60 fill. — VII. A Hajduk kibékítési kísérlete Inánchon 1607-ben. *Majláth Bélától.* 40 fill. — VIII. A Petrarka Oedex kún nyelve. *Gyárfás Istvántól.* 1 kor. 20 fill. — IX. I. Rákóczy György első összeköttetései a svédekkel. *Szilágyi Sándortól.* 20 fill. — X. Franciaország magartartása II. József császárnak II. Frigyes porosz királlyal történt találkozásával szemben. *Wertheimer Edétől.* 40 fill.

Tizenegyedik kötet. I. Masolino olasz képiro művei. *Irina Vaisz Ignácz.* 20 fill. — II. Az 1681-ki soproni országgyűlés történetéhez. *Zsilinszky Mihálytól.* 1 kor. — III. A magyar alkotmány felfüggesztése 1673-ban. *Dr. Károlyi Árpádtól.* 80 fill. — IV. Az 1688-ki táborozás történetéhez. *Thaly Kálmántól.* 60 fill. — V. Kritikai tanulmányok a Frangepán család történetéhez. *Wenzel Gusztávtól.* 80 fill. — VI. Bethlen Gábor fehérvári síremléke és alapítványai. *Szilágyi Sándortól.* Ára 20 fill. — VII. Egy állítólagos római mediterrán-út Pannoniában. *Dr. Ortway Tivadartól.* 1 kor. — VIII. A keszthelyi dobogó sírmező. *Lipp Vilmostól.* 20 fill. — IX. Gróf Pálffy Miklós főkanzellár iratai Magyarországon kormányzásáról. *Marczali Henrikától.* 80 fill. — X. Erdély katonai védereje átalakulása a XVIII. században. *Jakab Elektől.* 1 kor. 20 fill.

AZ ŐSLAKÓK HATÁSA A BOSNYÁK FAJ ALAKULÁSÁRA

ASBÓTH JÁNOS

I. TAGTÖL.

(Folovstatott a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1901. november 11-iki ülésén)

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1902.

Az Athenaeum irod. és nyomdai r.-t. könyvnyomdája.

Hogy a kivészett őslakosság mekkora hatást gyakorolt a jövevény történelmi, illetve jelenkori népre, annak talán legesattanósabb példája épen a bosnyák nép.

Tekintsünk el a mai bolgároktól, a hol belejátszik harmadik tényező, a turk-ugor eredeti bolgárok, és nézzük tisztán természetrajzi, anthropologiai szempontból a többi délszlávokat, tehát szerbeket, bosnyákokat, montenegróiakat, horvátokat és szlovéneket, kik csekély törzskülönbségekkel, mint egységes nép,* az őszláv forrásból fakadva, történelmileg ellenőrizhető módon szivárogtak őszláv földre, mindaddig, míg azt teljesen be nem töltötték, a mióta máig egyedüli tömeges lakosságát képezik.

Az európai népek tisztán természetrajzi, anthropologiai osztályozása nagy nehézségekbe ütközik, mert tiszta fajt zárt tömegben alig találni már köztük. Még ugyanazon területnek kőkori lakosságában is össze-vissza hányva lelünk hosszú és rövid koponyákat. Az anthropologia csüggedetlen kutatásai mégis eredményeztek legalább nagy körvonalokat, melyeken belül a természetrajzi fajjelleg, noha nem kizárólagosak, sőt mindenütt keresztül-kasúl áttörvén, de mégis legalább uralkodók.

Ezen uralkodó fajjelleg azonban nem úgy kell érteni, mintha az illető körvonalon belül a lakosság többségét képezné. Így Észak-Németországban, a hol az arányokat *Virchow* lehetőleg pontos felvételeiből ismerjük, 50—60 % közt a lakosság keverék. A mi telivér, vagy legalább megközelítőleg tiszta faj,

* A mi legfeljebb a szlovének egy részére lehet kétes, — oly kérdés, melyet itt elhanyagolhatunk.

az tehát csak 40—50%. De ez természetesen ismét eloszlik azon legalább két, de néha több fajra, melyből a keverék eredt. A terület uralkodó fájának itt tehát csak azt mondhatjuk, mely ezen 40—50% túlnyomó részét képezi, és — természetesen — a keverékben is túlnyomó lesz, de az összlakosságának mégis kisebbsége. Gyakran azonban a valódi telivért már csak egyes országok arisztokratikus családjaiban, másfelől ott találhatjuk, a hol a forgalom által nehezen hozzáférhető mocsár- vagy hegyvidékeken ősidőktől fogva, legalább viszonylag, izolálva lakik a nép.

Deniker J., a nagytekintélyű párisi anthropolog, előbb a párisi anthropologiai társulat bulletinjeiben »Les races européennes«^{*} czimű értekezésével, majd a múlt évben megjelent munkájában: »Races et Peuples«, az ő fáradhatlan türelmével és ingeniosus kutatási módjával vizsgálat alá veszi Európa lakosságát, tisztán természetrajzi szempontból, mellőzve tehát minden ethnologiai és nyelvi köteléket és rokonságot, és tekintve főleg a testmagasságot, a koponya alakját és a pigmentációt, — bőr, szem, haj színét — és ezeknek különböző kombinációit.

Eltekintve a lapp, finn-ugor és török néptől és az anthropologiai szempontból Európában idegen elemet képező semita és cigány töredékektől, melyek különösebb problémákat nem nyújtanak, Európában a következő uralkodó típusokat állapítja meg:

1. Szőke, dolichocephal, hosszú fej (index 72—78.), igen magas termetűek (átl. 172 cm.); hamvasszőke, sárga, vörösszőke, könnyen hullámos haj; világos, többnyire kék szem; rózsásfehér bőr, hosszú arc, keskeny, erősen kilépő, egyenes orr; Skandinávia (kivéve Norvégia nyugatát), az északi Skócia, Anglia nyugati és Irland keleti része, a Far-Öer szigetek, Friesland, Oldenburg, Schleswig-Holstein, Mecklenburg, a Keleti-tenger tartományai és Finnland egy része.

2. Szőke, subbrachycephal, fej mérsékelten rövid és széles (index 82—83.), igen alacsony termetű (161—162 cm.); haj hamvas- vagy kenderszínű, egyenes; arc széles, négyszögű;

* Bul. Soc. Anthr. VIII. k. (IV. Ser.) 189—291. ll.

orr egyenes vagy concav, szem világos, többnyire szürke. Fehéroroszok, vegyülés által megtörve lithvánok, nagy-oroszok, Észak-és Közép-Oroszországban, és Finnlandban.

3. Igen sötét, igen dolichocephal, fej hosszú (ind. 74—75.), igen alacsony (161—162 cm.) typus; fekete, göndör, sötétfürtös haj, igen sötét szem, barnás bőr, egyenes- vagy sas-orr, hosszúkás arc; Spanyolország, Corsica, Szardínia, Szicília; vegyülés által tompítva Franciaország (Angoumois, Limousin, Périgord) és Olaszország Róma-Ascolitól délre.

4. Sötét, igen brachycephal, igen széles fej (ind. 85—87.), mérsékelten alacsony termet (163—164 cm.); barna haj, világos és sötétbarna szem, széles arc, nagy orr, széles test; Franciaország zöme, a nyugati Alpok; vegyülés által módosítva gyakori a Loiretől a Dnieperig, Piemontban, Svájc, Dél-Németország, Ausztria-, Galiczia-, Volhyniában.

5. Barna, subdolichocephal, (ind. 79—80.) magas termetű (166 cm.); hajlam a mesocephalia felé, igen mély haj és szem-pigmentáció; Alsó-Loire, Gascogne, az atlanti oceán partvidékén Gibraltár és a Guadalquivir torkolata közt, a Földközi-tenger mellékén Gibraltár és a Tiber torkolata közt.

Végre, — és itt érkezünk a bosnyákokhoz:

6. Barna, erősen brachycephal (ind. 85—86.), magas termetű (169—171 cm.); haj barna, hullámos, sötét szem, egyenes szemöldök, hosszas ovál-arc, keskeny, egyenes vagy hajlott orr, könnyen barna bőr; Bosznia, Dalmácia, Romagna, Venetia, Horvátország, szlovének, alpesi románok és ladinek (Rhaetia), albánok, Ardennek; módosítva az Alsó-Pó mentén, Csehország északnyugati részében, Elzászban, a Közép-Loire mentén, ruthének- és kisoroszoknál, szerbeknél, görögök-nél, a Kaukázusban és a baszkoknál. Legtisztábban uralkodik azonban e typus a dinari Alpokban, az ősi illyrség fellegvárában, elannyira, hogy *Deniker* egyenesen dinári typusnak is nevezi, jóllehet az egészen félreeső baszkokat is ide sorolja.

E hat főtypus mellett megkülönböztethető négy melléktypus, mely az előbbieknél részint változata, mint az *a)* szőke, mesocephal, magastermetű (1. főtypus), a lithvánok közt, Nyugat-Oroszország, Kelet-Poroszország, Hannover, Norvégia nyugati része; *b)* szőke, mesocephal, alacsony termetű, piszcorrú, szürke-

szemű, egyenes vagy hullámos hajú (2. főtypus), lengyelek, tótok, sziléziaiak közt és Svédország egyes részeiben; részint vegyüléke, mint a *c)* subdolichocephal, magas, világosbarna és barna haj (1. és 4. főtypus); nyugati Irland, Wales, Belgium, Normandie, Picardie; *d)* subbrachycephal, világosbarna (1. és 6. főtypus), Perche, Champagne, Lothringia, Franche-Comté, Luxemburg, Hollandia, Alsó-Rajna, Bajorország, Dél-Csehország, Német-Ausztria, Közép-Tirol, Lombardia és Venetia egy része.

Ha már most keressük ezen tisztán természetrajzi típusok összefüggését az ethnografiai és nyelvi típusokkal, azt találjuk, hogy csak az első és második természetrajzi főtypus esik össze tisztán és világosan egy-egy ethnografiai és nyelvi főtypussal: az első nyilván a germán, a második a letto-szláv őstípus, mely néprajzilag, természetrajzilag és nyelvben megőrizte az árják első szétválasztásának őskorától a mai napig teljes fajtisztaságát minden irányban.

A harmadik természetrajzi főtypus nyilván már történelemelőtti időktől kezdve a Földközi-tenger mozgalmas néphullámzásában, idegen népek, sémiták, (fónicziaiak), iberek, ligurok, umbró-latinok, majd görögök, kelták, utóbb germánok vándorlása és telepedése által számos nyelvi és ethnikai részekre szakadt, és eredeti ethnosa alig állapítható meg többé. Talán észak-afrikai fehér hamita volt.

A negyedik főtipusban felismerhető még a kelta alap, mely azonban másfajú őslakókkal vegyült és aztán rómaiak, majd a népvándorlásban germánok és szlávok által módifikáltatott.

Az ötödik főtypus a harmadiknál is homályosabb. A rejtélyes ligur nép maradéka nyilván benne van.

A hatodik főtypusnál világosan az ősi illýrség képezi a zömöt, melyhez hozzájárulnak a közel rokon görögök és umbrolatinok, és a szélső szárnyakat képezik az iberek népmaradéka, a baszkok egyfelől, kaukázusi népek másfelől, mely két csoportnak összefüggését már a régiek állították, míg az iberekben egyes újabb írók a később jött illýrek substructuráját keresik, a mennyiben az illýrek jövelele szakította volna meg az egész Dél-Európában elterjedt iber tömeget.

A másodrendű típusok közül *a)* és *b)* azt mutatnák, hogy a germán fajnak már első alakulásában két természetrajzi faj vett részt és két faj alkotta a letto-szláv fajt, midőn az árják szétváltak, de lettek és szlávok még nem ágaztak el egymástól. Ugyanebből azt is lehetne következtetni, hogy maguk az árják is nem egy természetrajzi fajból, hanem különböző vérből alakultak. A *c)* másodtypus a germán-kelta vegyülék, és azt mutatja, hogy a kelták még ott is, a hol ethnikaileg és nyelvileg elég tisztán fennmaradtak, Walesben is germán vérral erősen vegyültek. A *d)* alfaj végre az úgynevezett dinári főtypus, tehát egyfelől főleg az illýrek, másfelől főleg a nagyrészt eltűnt iberek (baszkok) és az *a)* germán alfaj vegyülékének látszik. Iberek és germánok Franciaország és a Rajnavidék egy részében, illýrek és germánok az osztrák-német tartományokban, Bajorországig és Csehországig, valamint Lombardiában, Venetiában.

Már most ebben a képbén az, a mi bennünket legközelebről érdekel, de a mi különben is messze a legérdekesebb benne az, hogy a délszlávok általán, de köztük leginkább a bosnyákok és montenegróiak, jóllehet a délszlávok aránylag nem is oly régen, a keresztény aera III-dik századától fogva egész a VII-dik századig, átszivárogva a Duna balpartjáról, történelmileg folyton ellenőrizhetőleg azon szláv anyatökből fakadtak, melynek eredeti típusa ma is Közép-Oroszországban él, és történelmi tanúság szerint akkor ennek természetrajzi jellegével is bírtak: ethnikaileg és nyelvileg megőrizték tiszta szlávságukat, sőt nyelvre máig is sokkal közelebb állnak az oroszokhoz mint az északi csehek és lengyelek, természetrajzilag ellenben felvették az illýr typust, és pedig annyival inkább, minél közelebb jutottak a Duna völgyétől és a Száva síkjától a dinári alpok zöméhez, a hol az illýrség a legszívósabb ellentállását fejtette ki Róma ellen; úgy, hogy az illýrek végmaradékához, a tőlük ma délnek lakó albánokhoz a legközelebb, ósszláv őseik legtisztább maradékához a lehető legtávolabb állanak, szőkéből barnák, subbrachycephalból brachycephalok, alacsonyakból magas termetűek lettek. De ugyanakkor vérmérsékletük is alaposan átváltozott. Mert a békés, lágy, érzékeny, ábrándozó, türelmes és tűrni tudó, fegyelemre hajló, és épen azért az ellenség előtt szívós és kitartó, hideg bátorságú,

de önálló iniciatívára, elanra és bravourra nehezkesebb eredeti szláv természet átváltozott a minden tekintetben homlokegyenest ellenkező ugyanazon természetre, mely a római frók szerint már az illyreket kiválóan jellemezte: harcrazványó, kemény, sőt kegyetlen az érzéketlenségig, szenvedélyes, tüzes, fellobbanó, féktelen, büszke a fenhéjázásig, önérzetes, fensőbbiséget nehezen tűrő, pompát és cifraságot szerető, a békés munkára türelmetlen és azt lenéző, szerezni inkább fegyverrel szeret mint munkával, csak kénytelenségből és a szoros szükség határáig dolgozik, a harezi támadásban elanja és bravourja párját ritkítja, szívós ellentállásra is képes természetes sziklabástyáiban, mestere az apró háborúnak, melyben oly nagy szerepet játszik az egyéni iniciativa, de sokkal nehezebben fegyelmehető, semhogy sík csatában szívósan állhatná a tartós támadást. Jóllehet büszke önérzete és a halált megvető úri bátorsága mellett semmi ok sincs a kétélyre, hogy, ha megtanulná a szoros fegyelmet, ép olyan katona lenne, mint azok az illyr katonák, a kikkel macedóniai Nagy Sándor hódította meg a világot.

Mindez pedig külsőleg, normális kedélyállapotban, rendíthetetlennek látszó keleti nyugalomba merül, mely egyfelől az indolenciáig, másfelől az ünnepelesig megy. Láttam, hogy könyököl szűk ablakában a bosnyák bég és nézi, hogy lövöldözi le pisztolyial a verebeket a katonatiszt. Egyszer csak a feje fölötti ablakpárkányra ül egy veréb. A tiszttal szembe veszi, a veréb a bosnyák fejére esik. »Uh!» ennyivel adott kifejezést bámulatának. Aztán nézte tovább a sportot. De ha szép asszonyt, szép lovat, szép fegyvert lát, vége a nyugalomnak, magánkívül van.

Az anthropologia összes tanúsága, a fajok persistenciájának elve szerint pedig az éghajlat, — legalább általunk belátható időben, — nem képes a fajok természetrajzi átalakítására. A fekete faj épúgy fekete Dél-Afrika mérsékelt éghajlatában, mint az egyenlítő alatt. Sőt a Csöndes-oczeán negroid fajai, negritok, papuák, ausztrál-négerek, utólagos vegyülés által modificálva, de eredetileg bizonyára néger-vérből származók, valószínűleg oly beláthatlan évezredek óta élnek az afrikaitól különböző éghajlat alatt, mint a milyen idő letelt

azóta, hogy Afrika és Ausztrália közt elnyelte a tenger a szárazföldi összeköttetést. A rézbőrű indiánok az északi sarkvidéktől az Egyenlítőn át 50° déli szélességig, tehát a déli sarkvidék közeléig, megtartották egységes fajjellegüket, noha beláthatlan idők óta lakják az egész kontinenst. A Szibéria legzordabb vidékein máig élő török törzsek épúgy, mint a délegiptomi törökök, egy, habár nem is vegyületlen fajhoz tartoznak. Egyiptom ősi műemlékeit a mai Lemberg utczáitól az idők és az éghajlat óriás differenciái választják el: mind a kettőn első pillantásra megismeri mindenki a zsidót. Mindehhez képest milyen csekélység másfél ezredév és a distanczia Közép-Oroszország és Bosznia közt. A gyökeres természetrajzi átalakulás, melyet konstatáltunk, nem is az éghajlatnak, hanem egyedül a vérgyülemeknek, annak tulajdonítható, hogy a délszlávok az illyrség zömét felszűrték, feldolgozták, és ez által rövid néhány század alatt a többi szlávoktól elütő, új fajjellegét nyertek, mely a régi illyrekhez nyilván közelebb áll, mint szláv rokonaikhoz, jóllehet néprajzilag és nyelviileg a legtisztábban megőrizték szlávságukat. Néhány század alatt mondjuk: mert már az Árpádok uralma végén ilyeneknek találjuk őket. Hogy pedig ez a nevezetes átalakulás éppen Boszniában és Montenegróban a legpregnansabb, két okból magyarázható. Először e területeken volt legerősebb az illyrség, itt fejtette ki legszívósabb ellentállást a romanizálás ellen; másodsor, az összes délszlávok közt ők fejlődhettek legszabadabban; a bolgár császárság ide nem terjedt, a byzanci uralom itt soha sem tudott állandóvá lenni, a magyar korona kötelékében Bosznia mindig megőrizte, sőt ennek a köteléknek köszönhette valóságos nemzeti önállását, nemzeti bánok és királyok alatt; az egész török uralom alatt pedig megőrizték önkormányzatukat. Travnikban székelt a fényes porta valija. De az urak váraikban és Szerajevóban az okkupációig a bégek valának, a kik a fényes porta kormányzóját Szerajevóba be sem bocsájtották. Szabadság alatt azt értették első sorban, hogy egymást öljk szabadon. De valahányszor a fényes porta bele akart nyúlni ebbe a szabadságba, mindannyiszor és végeredményben sikeresen ellene fordultak.

Valamint azonban a délszlávok átalakultak az illyr substructura által, feltehető, hogy már az illyrségre hasonló

hatással volt az őket megelőző kőkori lakosság, akár iberfajta lett legyen, mint némelyek vitatják, a mi megmagyarázná, hogy a »dinari« fajtájeg mért tűnik fel egyfelől a Kaukázus, másfelől a Pyrenaeák apró nép-romjaiban; akár lettek legyen tiszta fajrokonaink, az a finn-ugor faj, mely Dél-Európát már az árják előtt lakta és melynek brachycephal koponyái Európa kőkori sírjaiban annyi fejtörést okoztak és okoznak az anthropologoknak, és melynek fajpersistentiája nyilván erősebb az árjákénál, mert Európa népei közt, úgy látszik, az árják jövőletétől fogva állandó proceszus a brachycephalia terjedése, a dolichocephalia rövására. Sőt úgy látszik, hogy valami összefüggés van dolichocephalia és tuberkulosis közt.

Ámde, ha valamely később érkezett és felülkerekedett faj elődeinek természetrajzi fajtájegét veszi fel, ez biztos jele annak, hogy érkeztek jóval alacsonyabb kulturában állott elődjénél. Mert csak ebben az esetben vegyül elődeivel; ha másképp nem, kieroszakolva is a vegyülést. Az ellenkező esetben ragaszkodik a beltenyészethez, azt erőhatalommal, majd törvényekkel és intézményekkel védelmezi, mint az okszerű gazda, a ki állatállományában az alacsony vért javítani igyekszik, de a telivérbe nem engedi belevegyülni az inferioris vért; és még akkor is, ha nyelvileg és ethnoszában teljesen átalakul és felolvad az elétalált őslakosságban, mint az eredeti bolgárok a szlávínokban, a francia normannok az angolokban, a »rusz« normannok az északi szlávokban, természetrajzi fajtájegét fentartja mint uralkodó arisztokráczia, a »kékvér« intézményével, úgy, hogy ha vegyülés elő is fordul, a félvért egyenértékűnek, egyenlőnek el nem ismeri, soraiból kizárja, távol tartja. A kulturában *alacsonyabb* ellenben, ha felülkerekedik, a kulturával együtt — vegyülés által — elsajátítja elődjének természetrajzi fajtájegét is, és pedig még akkor is, ha saját nyelvét és ethnoszá megörzi, sőt ezekben elődjét is felszívja.

Az nem is szenved kétséget, hogy a Balkán-félszigetre szivárgó szlávtság sokkal alacsonyabb kulturában jött be, mint a minőben akkor a már régóta görög és római befolyás alatt álló illyrek éltek, noha utóbb elsajátítva ezeknek természetrajzi jeltájegét, messze felülhaladta mai műveltségében az illyrek maradvékát, az albánokat. De, ha be lehetne bizonyítani, a mi eddig

csak valószínű, hogy már az illyrek is, a kik Európában valószínűen, Dél- és Közép-Európában azonban bizonyosan a legelső árja-jövevények valának, a »dinari« typust nem készen hozták magukkal árja őshazájukból, hanem az őket is megelőzőt, még régibb őslakóktól sajátították el, azoknak felszívása által, lettek legyen ezek a régibb őslakók akár fehér hámiták, mint némelyek hiszik, akár turániak, mint mások vitatják, akár már a kettőnek vegyüléke, * mi a leghihetőbb, mert erre vallanak a mai baszkok; ha bizonyítani lehetne ezt az assimilatiót, mely legalább is a legnagyobb valószínűséggel következtethető abból, hogy e »dinari« typus felüti magát egyfelől a Kaukázus néptörödékeinél, tálfelől a spanyol-francia Pyrenaeákban a baszkoknál, a kik csekély végmaradvékát képezik annak a nagy népnek, az iberéknek, mely még az ókori írők tudata szerint Dél-Európa nagy részét lakta, és a magas észak homályát kivéve, az egyetlen még élő nép Európában, melyről biztosan tudjuk, hogy itt volt már a legelső árják, az illyrek bevándorlása előtt, tehát minden esetre Dél-Európa árja-előtti lakosságának maradvéka, és pedig oly maradvéka, mely Dél-Európa legrégebbi őstörténetének sötétségébe éles világ-sugarat vet, mert az anthropologok hámita (berber), a nyelvészek pedig egyfelől amerikai indián, másfelől finn-ugor formákat mutatnak ki benne: akkor a fentebbiek szerint be volna bizonyítva az is, hogy Dél-Európa árja előtti őslakói — talán valószínűen finn-ugor, de a legnagyobb valószínűséggel legalább is turáni vérral vegyült nép — magasabb kulturában állottak mint a legelső árják, a kik Dél-Európába jöttek árja őshazájukból, keressük ezt az árja őshazát akár az általán befogadott véleménynyel Közép-Ázsiában, akár egyik legújabb német iskolával Európá magas északán, Skandináviában.